

УДК 330.341.1.025.2 : 332.1 (477)

О. П. Колісник,
аспірант Національного аерокосмічного
університету М. Є. Жуковського «ХАІ»,
начальник відділу інвестиційного та
інноваційного розвитку Головного управління економіки
Харківської обласної державної адміністрації

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИМ ТА ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

У статті розглянуто роль та місце держави в розвитку інноваційної діяльності України. Охарактеризовано сучасний стан інноваційного розвитку національної економіки порівняно з економікою розвинених країн. Запропоновано розробку економічного механізму державного управління науково-технічною та інноваційною діяльністю в регіонах України з використанням методологічного підходу побудови інноваційної моделі розвитку держави.

Ключові слова: інноваційний механізм, модель, державне управління, методологічний підхід.

О. П. Колесник
МЕХАНИЗМ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ
НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИМ И ИННОВАЦИОННЫМ
РАЗВИТИЕМ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

В статье рассмотрены роль и место страны в развитии инновационной деятельности Украины. Охарактеризовано современное состояние инновационного развития экономики по сравнению с экономикой развитых стран. Предложена разработка экономического механизма государственного управления научно-технической и инновационной деятельностью в регионах Украины с использованием методологического подхода построения инновационной модели экономики страны.

Ключевые слова: инновационный механизм, модель, государственное управление, методологический подход.

O. P. Kolisnyk
THE MECHANISM OF UKRAINIAN REGIONS'
SCIENTIFIC-TECHNICAL AND INNOVATIVE
DEVELOPMENT STATE MANAGEMENT

The author considers the role and place of the state in innovation activity in Ukraine. The current state of innovation development of economics is characterized and compared to the economies of developed countries. Development of the economic mechanism of state management of scientific-technical and innovation activity in Ukraine's regions using the methodological approach of building an innovative model of development is proposed.

Key words: innovative mechanism, model, government, methodological approach.

Постановка проблеми. Основними факторами стало економічного зростання всієї економічної системи є макроекономічна стабільність і конкурентоспроможність національної економіки, яка сьогодні дедалі більшою мірою визначається інноваційним розвитком. Усвідомлюючи надзвичайність сучасного стану економіки України, необхідно стає наукова розробка економічного механізму державного регулювання інноваційної діяльності, яка враховує національні особливості науково-технічного та інноваційного розвитку, здатного забезпечувати динамічний розвій усього суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми науково-технічної сфери завжди становили предмет особливої уваги вчених-економістів. Дослідженню інноваційних процесів присвячено праці Й. А. Шумпетера, Г. Менша, П. Друкера, Б. Твісса, Б. Санто, В. Д. Хартмана, Х.-Д. Хауштайна, Р. Солоу, Е. Тоффлера, Е. Менсфілда, Е. фон Хіппеля, Х. Барнета, В. Александрової, Ю. Бажала, П. Беленького, Л. Бляхмана, Л. Гатовського, Г. Добрава, М. Долішнього, П. Завліна, С. Ільдеменова, С. Ільєнкової, О. Карлика, О. Кузьміна, Е. Лібермана, Д. Львова, Б. Малицького, О. Оксанича, Я. Плоткіна, І. Продіуса, Д. Черваньова, І. Школи, С. Ямпольського та ін.

Мета статті. З огляду на науково-практичну актуальність теми метою статті є розробка і запровадження дієвого механізму управління науково-технічним та інноваційним розвитком регіонів України; розробка концепції управління інноваційною діяльністю, що містить актуальні напрями для нинішнього стану економічної науки.

Основні результати дослідження. Інноваційний розвиток економіки є одним із найактуальніших питань для України. Цілями інноваційної політики в нашій державі є

формування соціально-економічних, організаційно-правових умов для ефективного створення, розвитку та використання науково-технічного потенціалу країни, впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберіжувальних технологій, виробництва і реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції. Залучаючи науково-технічні розробки і передові технології, можна розраховувати на успіх у ринковій економіці [1].

Ринкова економіка характеризується принциповими змінами у відносинах власності, методах державного регулювання. Змінюються організаційно-правові форми суб'єктів господарювання, мотиви та орієнтири їх діяльності.

Метою діяльності підприємств стає досягнення певного рівня конкурентоспроможності, найсуворіше ресурсозбереження, впровадження нових технологій, покращання науково-виробничого потенціалу. Особливості перехідного періоду обумовлюють необхідність специфічного підходу до інноваційної діяльності, адже стан науково-технічного розвитку, сприйнятливість економіки до науково-технічного прогресу є одним із найважливіших факторів, що визначають рівень добробуту країни.

Сьогодні спостерігається екстенсивне розширення діяльності обмеженого кола інноваційно орієнтованих компаній без чітких сигналів стосовно формування стійких тенденцій до набуття якісних характеристик, що дозволили б їм справляти вплив на макроекономічні процеси у країні [5]. Сучасний стан інноваційного розвитку економіки характеризується:

1) браком власних коштів для здійснення інноваційної діяльності, що підтверджується домінуванням у структурі джерел фінансування інноваційної діяльності власних або «умовно власних коштів»;

2) високою загрозою привласнення іноземними суб'єктами інноваційного підприємництва у вигляді інноваційної квазіренти зовнішніх ефектів від діяльності вітчизняного інноваційного сектору;

3) мінімізацією впливу держави через бюджетну політику на темпи та напрями розвитку інноваційного підприємництва, що обумовлена стійкою практикою інерційного бюджетного утримання державних наукових установ і поглибленням тенденцій концентрації бюджетних ресурсів на фінансування фундаментальних наукових досліджень за мінімальних обсягів фінансування державних цільових науково-технічних програм;

4) катастрофічно низьким рівнем економічної ефективності держави як власника об'єктів права інтелектуальної власності [1].

При вирішенні проблем інноваційно орієнтованого розвитку вітчизняної економіки та окремих її суб'єктів визначальне значення надається питанню державного регулювання, участі державних органів у зміцненні інноваційного потенціалу країни. При цьому найважливішими цілями державного регулювання інноваційної діяльності є: забезпечення прогресивних перетворень у сфері матеріального виробництва та підвищення конкурентоспроможності національного продукту на світових ринках.

Виходячи з особливостей розвитку світової економіки і необхідності державного регулювання інноваційної діяльності, визначено основні принципи, на яких повинна базуватися державна інноваційна політика:

- пріоритет інновацій над традиційним виробництвом;
- забезпечення свободи наукової та науково-технічної творчості, правової охорони інтелектуальної власності;
- сприяння розвитку конкуренції в науковій сфері;
- економічність інноваційних процесів;
- концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку науки і техніки;
- достатність та обмеженість пріоритетних напрямів;
- гнучкість інноваційної політики;
- інтеграція науки, освіти та підприємницької діяльності;
- розвиток інноваційного підприємництва в регіонах через передачу прав і обов'язків на регіональний рівень;
- масштабність;
- розвиток міжнародного наукового співробітництва.

Міжнародний досвід свідчить, що в економіці розвинених країн фінансові ресурси інноваційної діяльності формуються як із державних, так і з приватних джерел. За цих умов відбувається збільшення недержавної частки в загальних обсягах фінансування. Активна взаємодія держави і приватного бізнесу у фінансовій підтримці науково-технічного розвитку створює передумови стрімкого поступу національної економіки [3, с. 214].

Високі досягнення в інноваційній сфері провідних країн світу – США, Японії, Великобританії, Ізраїлю та Німеччини – забезпечили три фактори розвитку: ефективна інвестиційна політика, створення інноваційної інфраструктури та високопрофесійний кадровий потенціал науково-інноваційної сфери. Активізація новацій є важливою умовою структурного оновлення суспільного капіталу та його позитивної динаміки. Частка вітчизняної наукомісткої продукції на світовому ринку високотехнологічної продукції дорівнює менш як 0,1%, тоді як частка США – близько 36%, Японії – 30, Німеччини – 17, Росії – 0,5% [2, с. 203]. На Заході державне регулювання інноваційної сфери стало нормою, і його методи постійно вдосконалюються. Основною метою такого втручання є забезпечення сталого економічного розвитку, підтримка низького рівня інфляції, високої інноваційної активності та зайнятості.

Згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність», державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється такими шляхами [7]:

- визначення та підтримка пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів;
- формування та реалізація державних, галузевих, регіональних і місцевих програм;

- створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки й стимулювання інноваційної діяльності;
- фінансова підтримка виконання інноваційних проектів;
- встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;
- підтримка функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури.

Усвідомлюючи надзвичайність сучасного стану економіки України, необхідною стає наукова розробка економічного механізму державного регулювання інноваційної діяльності, яка враховує національні особливості розвитку та набутий світовий досвід.

Інноваційний механізм слід розглядати як організаційно-економічну систему управління інноваційною діяльністю з диференціацією за економічними рівнями. Складові елементи механізмів виконують функції стимулюючого, регулюючого та організаційного напрямів. На державному рівні формується інноваційна стратегія, створюється сприятливий інноваційний клімат та реалізуються державні програми.

Загальна суть державного регулювання інноваційної діяльності полягає у цілеспрямованому впливі органу державного управління на економічні інтереси інститутів інноваційної сфери. Звідси ефективність державного управління можна досягнути за умови, коли заходи впливу будуть співставними з власними цілями об'єкту регулювання та, в кінцевому підсумку, забезпечать реалізацію певних управлінських рішень у процесі інноваційної діяльності [4].

Сучасна інноваційна політика припускає регулювання цієї сфери на міжнародному рівні. Через це державне регулювання сфери досліджень і розробок знаходиться під прямим впливом зовнішніх зв'язків, а міжнародна науково-технічна політика починає займати центральне місце в зовнішньоекономічній політиці держави [6, с. 81].

Створення умов для оптимального розвитку науково-технічного потенціалу національної економіки стає одним із найважливіших принципів формування системи і механізму управління інноваційної політики.

У науковій літературі розглядаються різні види інноваційної політики, які представлено на рис.

Аналізуючи представлені напрями розвитку інноваційної політики, слід зазначити, що Україна застосовувала елементи кожної із наведених моделей, але й досі чітко не визначилася з конкретним варіантом, обґрунтувавши його стратегічну доцільність. Спираючись на стратегічний документ розвитку країни, а саме Стратегію економічного і соціального розвитку України на 2004–2015 рр. [8], визначається політика, спрямована на зміну економічної структури господарського механізму, яку держава повинна забезпечити на державному й регіональному рівнях.

В умовах ринкових відносин система управління регіональною інноваційною діяльністю має свою специфіку і повинна виступати основним елементом економічної політики місцевих органів влади. Ця система полягає у вирішенні таких важливих завдань:

1. Створення необхідних передумов для швидкого і ефективного впровадження технічних нововведень в усі ланки промисловості регіону, забезпечення структурно-технологічної перебудови.

2. Створення та розвиток стратегічного науково-технічного потенціалу з пріоритетних напрямів розвитку.

3. Створення необхідних матеріальних умов для розвитку кадрового потенціалу науки і техніки, запобігання його відтоку за кордон.

В основу регіональної інноваційної політики доцільно покласти стратегію випереджаючого техніко-економічного розвитку з концентрацією існуючого потенціалу на ключових ділянках нового технологічного укладу. До її основних елементів відносяться: вибір, оцінка і стимулювання пріоритетних напрямів інноваційної діяльності; програмно-цільові методи планування інноваційної діяльності; випереджаючий розвиток фундаментальних досліджень; розвиток системи безперервної освіти та забезпечення

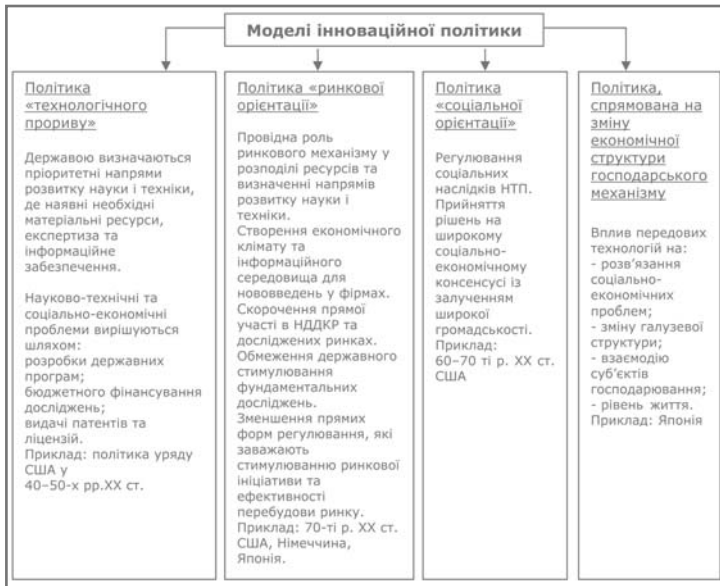

Рис. Моделі інноваційної політики
Джерело: Складено особисто автором

можливості її своєчасного пристосування до завдань інноваційної діяльності; створення сприятливих умов для різних форм інтеграції науки та виробництва.

Стратегічні цільові орієнтири регіональної інноваційної політики при цьому служать основою для ефективної структурно-інвестиційної політики, яка передбачає перерозподіл ресурсів із застарілих і традиційних виробництв у новітні, здатні забезпечити багаторазове підвищення продуктивності праці, ресурсозбереження, і на цій основі – нову якість життя людей.

Забезпечення вищенаведених умов досягається шляхом розробки та реалізації програмно-цільової методології планування регіональної інноваційної діяльності, що враховує тенденції розвитку ринку, забезпечує пріоритетне виконання робіт зі створення принципово нових видів техніки і технологій.

З метою стимулювання та розвитку інноваційної діяльності в регіонах України автором запропоновано реалізацію методології управління інноваційною діяльністю, що передбачає:

1. Розробку комплексного довгострокового прогнозу соціально-економічного та інноваційного розвитку регіону з широким використанням конкурсних основ, практики незалежної експертизи, громадських обговорень. У прогнозі визначаються орієнтири розвитку регіону на 20 років із поглибленим опрацюванням першого десятиріччя, а також варіанти основних рішень для реалізації пріоритетних завдань соціально-економічного та інноваційного розвитку.

2. Відмову від безперспективної практики розподілення наявних у регіоні фінансових засобів на всі ланки господарської діяльності й забезпечення концентрації ресурсів, інноваційного та виробничого потенціалу на розвитку тільки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

3. Вибір пріоритетів повинен відбуватися на основі комплексного прогнозу соціально-економічного та інноваційного розвитку регіону з широким залученням учених, конструкторів, технологів і виробників.

4. Розробку в рамках пріоритетного напрямку інноваційної діяльності науково-технічних програм регіонального рівня: програми фундаментальних досліджень за пріоритетними напрямками науки, які передбачають підвищення рівня знань; інноваційні програми науково-технічного і технологічного прориву за пріоритетними напрямками інноваційної діяльності, розвитку випереджаючих фундаментальних та пошукових досліджень, розробку принципово нових видів техніки і технологій.

5. У програмно-цільовій технології планування новий зміст набуває державне замовлення, яке відіграє роль

своєрідного мосту, який з'єднує поточні суспільні потреби з новими технологічними можливостями та виступає каталізатором, що ініціює революційні технологічні зміни.

Висновки. Таким чином, принципами нового підходу в управлінні регіональною інноваційною діяльністю мають виступати:

1. Тісна взаємодія законодавчих органів, виконавчої влади і науково-технічної громадськості в управлінні інноваційною діяльністю; участь науковців у виробленні та прийнятті найважливіших рішень у галузі науки і техніки на всіх рівнях управління.

2. Активне використання ринку як ефективного інструменту координації діяльності учасників інноваційного циклу «наукові дослідження, проекти, розробки – виробництво – збут – обслуговування»; створення умов для розвитку різноманітних форм підприємництва у сфері науки, виробництва і обороту; гнучке поєднання централізованих та ринкових механізмів регулювання інноваційної діяльності; орієнтація управління на довгострокову перспективу; здійснення крупних структурних зрушень в економіці.

3. Формування ефективного механізму вибору пріоритетних напрямків та надання їм усебічної організаційно-економічної підтримки.

4. Розробка і застосування механізмів реалізації визначених пріоритетів інноваційної діяльності, серед яких: прямий вплив на суб'єктів господарювання через систему державних замовлень, цільових субсидій, грантів, пільгових кредитів, а також непряме стимулювання технічного розвитку виробництва на основі різноманітних податкових і ценових пільг, прискореної амортизації.

5. Активне використання засобів, насамперед законодавчих актів, як основи для здійснення ефективного державної та регіональної інноваційної політики для забезпечення сприйнятливості економіки до інноваційної діяльності.

Реалізація запропонованих заходів дозволить створити дієвий економічний механізм державної підтримки інноваційної активності, підвищити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, що сприятиме соціально-економічному піднесенню регіонів, підвищенню добробуту населення, адже вирішення проблем розвитку науково-інноваційної сфери в напрямі розкриття потенціалу регіонів є однією з необхідних передумов виходу України з кризи.

Література

- Алексєєва К. А. Удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання інноваційної діяльності / К. А. Алексєєва // Економіка та держава. – 2008. – № 9. – С. 30–32.
- Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. В. М. Гейця. – К.: НАН України, Ін-т екон. прогнозування; Фенікс, 2003. – 1008 с.
- Лазутін Г. І. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності як фактор структурних змін економіки України / Г. І. Лазутін // Вісник технологічного університету Поділля. – 2002. – № 5. – Ч. II, Т. 2. Економічні науки. – С. 213–216.
- Федулова Л. І. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / Л. І. Федулова – К.: Основа, 2005. – 552 с.
- Чеберкус Д. В. Державне регулювання розвитку інноваційного підприємництва в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Д. В. Чеберкус. – К., 2009. – 23 с.
- Червякова О. В. Концептуальні основи та існуючі підходи до проблеми регулювання інноваційної діяльності на державному рівні / О. В. Червякова // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 17. – С. 79–81.
- Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>
- Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції на 2004–2015 роки»: Указ Президента України від 28 квітня 2004 року № 493/2004.

Стаття надійшла до редакції 19 вересня 2011 року